

ВАЖЛИВІСТЬ ПРОВЕДЕННЯ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКОГО КОНТРОЛЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У статті досліджується важливість проведення та розвиток методичних засад внутрішньогосподарського контролю в сучасних умовах господарювання.

В статье исследуется важность проведения и развитие методических принципов внутрихозяйственного контроля в современных условиях ведения хозяйства.

In the article importance of lead through and development of methodical principles of internal control is probed in the modern terms of manage.

Ключові слова: внутрішньогосподарський контроль, методика, аналіз, підприємство, метод, методичні прийоми, діяльність.

Передумовою ефективного розвитку будь-якого вітчизняного підприємства, незалежно від форм власності, є функціонування системи внутрішньогосподарського контролю. Це система безупинного спостереження за ефективністю використання майна господарського суб'єкта, законністю і доцільністю господарських операцій і процесів, збереження грошових коштів і матеріальних цінностей. [2, с.31] Внутрішньогосподарський контроль має особливе значення на підприємствах та їх об'єктах, де зосереджуються величезні потоки матеріальних цінностей і коштів, а також у функціональних відділах бухгалтерії, де здійснюється перевірка й обробка облікової документації.

Однією з актуальних проблем, що вимагає розв'язання, є проблема посилення внутрішньогосподарського контролю за раціональним і ефективним використанням ресурсів, попередженням непродуктивних витрат, що завдають великих збитків економіці підприємства. Чималі суми непродуктивних витрат пов'язані не стільки з недоліками в організації фінансово-господарської діяльності на підприємствах, скільки з низькою якістю внутрішньогосподарського контролю. Низька якість внутрішньогосподарського контролю, недостатнє використання зворотного зв'язку не забезпечують передбачення помилок, а значить і запобігання їм у системі управління господарською діяльністю. Поряд із цим багато недоліків в організації і здійсненні внутрішньогосподарського контролю на підприємствах можна було б уникнути за умови існування чітких розробок щодо конкретних явищ у наукових джерелах, але натомість багато авторів або упускають питання внутрішньогосподарського контролю, або не розкривають його методики, а це негативно впливає на практику здійснення внутрішньогосподарського контролю.

Тому дослідження суті методу, методики та методологічних прийомів контролю є актуальним, бо саме від знання даних понять та правильності їх обрання залежить ефективність і раціональність контролю на підприємстві,

можливість виявлення, усунення та попередження неточностей і помилок у господарській діяльності та управлінні, а також перевірки доцільності впровадження прийнятих економічних рішень.

У своїх працях методологічні аспекти внутрішньогосподарського контролю досліджували вітчизняні вчені: І.А.Белобжецький, Ф.Ф.Бутинець, М.Т.Білуха, Б.І.Валуєв, Є.В.Калюга, М.Д.Корінько, Н.В.Кужельний, М.Ф.Огійчук, В.С.Рудницький, А.М.Ткаченко, Б.Ф.Усач і інші. Серед українських науковців особливо слід відзначити значний внесок у розвиток методики внутрішньогосподарського контролю М.Т.Білухи, В.С.Рудницького та М.Д.Корінько, які одні з перших в Україні здійснили спробу систематизації й класифікації методів та прийомів внутрішньогосподарського контролю.

Видатний вчений І.А.Белобжецький зазначав, що одним з істотних недоліків у розвитку теорії господарського та фінансового контролю є відсутність необхідної єдності в трактуванні основних теоретико-методологічних питань – предмету і методу, класифікації її видів, форм і методичних прийомів контролю. Без наукового обґрунтування вирішення цих питань є неможливим подальше удосконалення методики й організації фінансово-господарського контролю, його становлення і розвиток як самостійної галузі наукових знань і навчальної дисципліни. [7, с.49]

Враховуючи вищесказане, вихідною умовою розробки положень парадигми внутрішньогосподарського контролю насамперед є формування вихідних наукових посилок методології. Наукова термінологія щодо понять «методологія», «методи», «методика» стосовно внутрішньогосподарського контролю, на наш погляд, повинна мати таке трактування: «методологія внутрішньогосподарського контролю» – це вчення про систему теоретичних узагальнень, загальні принципи і способи організації та побудови теоретичної та практичної діяльності; система методів, форм, прийомів і способів наукового пізнання господарських явищ для досягнення заздалегідь встановленої мети, а також способи організації контролю; вчення про метод наукового дослідження, тобто знання усієї сукупності способів і прийомів теоретичного пізнання господарських явищ з точки зору їх законності, доцільності і достовірності. Натомість «метод і методика внутрішньогосподарського контролю» – це елементи методології внутрішньогосподарського контролю, які входять до методичного апарату контролю, але вони мають самостійне значення.

Мета методології науки – вивчення тих методів, доцільності, способів і прийомів, за допомогою яких набувається та обґрунтовується нове знання в науці, досліджується її предмет. [6, с.196]

У сучасній економічній літературі провідними вченими-економістами виділяються наступні підходи до визначення поняття «метод внутрішнього контролю» (табл. 1):

Дефініції терміна «метод внутрішнього контролю»

Джерело	Визначення
Усач Б.Ф. [9, с.53]	Сукупність методичних прийомів контролю процесів розширеного відтворення суспільного необхідного продукту і додержання його законодавчого та нормативно-правового регулювання в умовах ринкової економіки.
Ткаченко А.М. [8, с.241]	Сукупність способів і технічних прийомів, за допомогою яких проводиться документальна перевірка.
Білуха М.Т. [1, с.365]	Сукупність способів і прийомів перевірки законності, достовірності і доцільності операцій господарюючого суб'єкта шляхом документального дослідження, визначення реального стану, порівняння і оцінки результатів перевірки.
Бутинець Ф.Ф. [3, с.292]	Система теоретико-пізнавальних категорій, базових (фундаментальних) концепцій, наукового інструментарію (апарату) і регулятивних принципів організації контролю.
Корінько М.Д. [5, с.201]	Сукупність специфічних прийомів, які використовують, додержуючись відповідних принципів, для визначення законності, доцільності, достовірності, фінансово-господарських операцій на підставі облікової, звітної, нормативної та іншої інформації, поєднаної з вивченням фактичного стану підконтрольних об'єктів.

Розглянувши різносторонні погляди вищевказаних вчених-економістів стосовно визначення методу внутрішнього контролю, на нашу думку, найбільш правильне визначення щодо цього поняття дає М.Т.Білуха. Тому метод внутрішнього контролю доцільно розглядати як сукупність способів і прийомів, за допомогою яких здійснюється оцінка стану об'єктів, що підлягають перевірці.

У процесі проведення дослідження можна стверджувати, що переважна більшість українських і закордонних економістів визначає такі групи методів внутрішньогосподарського контролю: всезагальні методи пізнання (методи філософії): діалектичний, метафізичний, інтуїтивний, феноменологічний, герменевтичний; загальнонаукові методи дослідження: гіпотеза й аналогія, індукція і дедукція, аналіз і синтез, ідеалізація і формалізація (структурний метод), спостереження й експеримент, порівняння, групування, вимірювання тощо; запозичені із інших наук методи дослідження: економіко-математичні, статистичні, соціологічні, історичні, кібернетичні тощо; спеціальні методи дослідження: органолептичні (інвентаризація, контрольні заміри робіт, вибіркові спостереження, суцільні спостереження, технологічний контроль, хіміко-технологічний контроль, експертизи різних видів, службові розслідування, експеримент), розрахунково-аналітичні (економічний аналіз, статистичні розрахунки, економіко-математичні методи), документалістики (інформаційне моделювання, дослідження документів, камеральні перевірки, нормативно-правове регулювання, групування недоліків), узагальнення і реалізація результатів контролю (документування результатів проміжного контролю, аналітичне групування, слідчо-юридичне обґрунтування, систематизоване групування, прийняття рішень і контроль їх виконання).

Всі названі методи базуються на використанні універсальних закономірностей розвитку об'єктивного світу і закономірностей його пізнання. Ці методи базуються на теоретичних знаннях.

Професор Б.І.Валуєв відзначає, що в межах загального діалектичного методу є дедуктивні й індуктивні методи. В першому випадку об'єкт спочатку вивчають, виходячи із загальних положень, інтересів системи вищого рівня, і лише після цього приступають до його властивостей і інших характеристик, що визначають місце об'єкта в цілісній системі, його складність, цілі функціонування, стан, інші особливості. За індуктивним методом об'єкт контролю вивчають від часткового до загального, а за дедуктивним – від загального до часткового. Погоджуємось з твердженням проф. Б.І.Валуєва: «в контролі важливе значення мають обидва методи». [4, с.101]

Дедуктивний метод використовується при вивченні фінансово-господарської діяльності підприємства, оцінці направленості й ефективності системи управління, в межах якої функціонує об'єкт. Його використовують також для характеристики окремих розділів бухгалтерського обліку і його системи загалом. Погляд на облік з точки зору вимог управління вимагає спочатку визначення його місця, цілі і завдання в загальному процесі управління, чіткого уявлення принципів, на яких він буде будуватися і взаємодіяти з іншими функціями.

Метод індукції використовують в бухгалтерському обліку частіше, ніж в аудиті. Проте використання методу індукції є важливим при попередній оцінці й аналізі діяльності підприємства. Цей метод дозволяє з самого початку зосередити увагу на окремих явищах і фактах, на вузьких місцях роботи бізнесу клієнта тощо.

Крім вищерозглянутих загальнонаукових методів (індукція, дедукція), проф. М.Т.Білуха розкриває суть і дає коротку характеристику інших загальнонаукових методів, таких як: аналіз, синтез, аналогія, моделювання, абстрагування, конкретизація, системний аналіз, функціонально-вартісний аналіз.

Для розкриття змісту предмета й об'єктів контролю використовуються конкретні спеціалізовані методичні прийоми, за допомогою яких контроль втручається в господарську діяльність підприємств, детально розкриває їх ділянки, стадії і процеси. Залежно від залучених джерел інформації з метою перевірки стану об'єкта, на нашу думку, основні методичні прийоми внутрішньогосподарського контролю необхідно розділити на дві групи:

✓ методичні прийоми документального контролю (зустрічна перевірка документів, партійний розкрий матеріалів, сигнальне документування, формальна й арифметична перевірка документів, розрахунковий метод, спосіб зворотного рахунку, експертні оцінки документів, прийоми і методи

економічного аналізу, економіко-математичні методи, коефіцієнтний спосіб непрямого розподілу використання матеріалів);

✓ методичні прийоми фактичного контролю (інвентаризація, експертиза, лабораторні аналізи, обстеження, спостереження, огляд, контрольні перевірки, контрольні обміри фактичного обсягу виконаних робіт і надання послуг).

Застосування тих чи інших прийомів при здійсненні внутрішньогосподарського контролю на підприємстві перш за все залежить від рівня організації системи внутрішнього контролю та сфери діяльності самого підприємства. Групування методичних прийомів відносно процесу контролю (початкова стадія, стадія дослідження і завершальна) має не лише теоретичне, а й практичне значення.

На основі вищесказаного можна зробити наступні висновки:

1. Внутрішньогосподарський контроль – це процес, який забезпечує відповідність функціонування конкретного об'єкта прийнятим управлінським рішенням і спрямований на успішне досягнення поставленої мети.

2. Метод – це регулятивні принципи організації контролю. Метод внутрішньогосподарського контролю визначається характером і змістом предмету, який вивчається. Останніми роками внутрішньогосподарський контроль як окремий напрям економічної науки почав використовувати методи психології, соціології, математичної логіки, кібернетики, теорії інформації, статистики тощо. Ефективність застосування методів дослідження визначається головним критерієм – практикою.

3. Актуальними на сьогодні залишаються питання щодо визначення, вдосконалення і розробки нових методів внутрішньогосподарського контролю.

Список використаних джерел:

1. Білуха М.Т. Фінансовий контроль: теорія, ревізія, аудит: [підручник] / Білуха М.Т., Микитенко Т.В. – К.: Українська академія оригінальних ідей. – 2005. – 888с.
2. Бутинець Т.А. Внутрішній контроль: суть і зміст / Т.А. Бутинець // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. – Житомир: 2008. – №2(44). – с.31-42.
3. Бутинець Ф.Ф. Контроль і ревізія: [підручник для спеціальності «Облік і аудит» вищих навчальних закладів] / Ф.Ф. Бутинець, В.П. Бондар, Н.Г. Виговська, Н.І. Петренко / За заг. ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. – 4-те вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП «Рута». – 2006. – 560с.
4. Валуєв Б.І. Теоретичні основи бухгалтерського обліку: [навч. посібник] / За ред. Б.І. Валуєва. – Київ: Знання Пресс, 2002. – 214с.
5. Корінько М.Д. Внутрішній контроль господарської діяльності підприємства: [навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів] / За ред. М.Д. Корінька. – Фастів: Поліфаст, 2006. – 440с.
6. Рудницький В.С. Методологія і організація аудиту: [навч. посібник] / В.С. Рудницький. – Тернопіль: Економічна думка. – 1998. – 196с.
7. Семенів М.І. Методологічні прийоми внутрішньогосподарського контролю / М.І. Семенів // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. – Житомир: 2010. – №3 (53). – с.48-52.
8. Ткаченко А.М. Організація внутрішнього аудиту на промислових підприємствах: [монографія] / А.М. Ткаченко. – Запоріжжя: Видавництво Запорізької державної інженерної академії. – 2002. – 504с.
9. Усач Б.Ф. Аудит: [навч. посібник] / Б.Ф. Усач. – К.: Знання-Прес – 2004. – 223с.